

DUES CARTES DE POMPEU FABRA (1906-1907)
A L'ENTORN DE LA *GRAMMATICA DEL DIALETTO
ALGHERESE ODIERNO* (1906), DE GIOVANNI PALOMBA

Andreu BOSCH I RODOREDA
Universitat de Barcelona

Les dues cartes manuscrites de Pompeu Fabra que publiquem en aquesta contribució (datades a Bilbao,¹ de 6 de desembre de 1906 i 18 d'abril de 1907) no són inèdites; només n'és inèdit el text de la targeta postal de la primera, amb destinatari i adreça autògrafs. Antoni Nughes en va transcriure fidelment les dues cartes (i les va reproduir escanejades) al seu llibre *Tradizioni, Usi e Costumi di Alghero, de Joan Palomba. Tradicions, usos i costums de l'Alguer* (1996).²

La *Grammatica del dialetto algherese odierno* (1906), en paraules de l'estudiós Venanzio Todesco³ a la «Prefazione», a tall comparatiu amb els treballs científics de Morosi i Guarnerio, descriu que «indirettamente l'autore [Palomba] ha conseguito anche questo fine [scientifico], perchè, in parte colla presente Grammatica e in parte con una copiosa raccolta lessicale ch'egli ha un animo di darci fra breve, sarà stabilmente fissata la fase odierna del dialetto algherese»,⁴ si bé en situa la recerca de Palomba entre les obres «che

1. Fabra va anar a viure i treballar a Bilbao, un cop casat: «Per sort, poc temps després, l'any 1902, era reorganitzada l'Escola d'Enginyers, de Bilbao, i Pompeu Fabra, impulsat per Serra Bonastre, hi guanyava per oposició la càtedra de Química. [...] L'any 1906, quan encara explicava la càtedra de química a Bilbao, assistí durant unes vacances al Primer Congrés de la Llengua Catalana, per iniciativa d'Antoni M. Alcover» (Guansé 1964: 34 i 37). De fet, Palomba, que el degué conèixer arran del I Congrés, per tal com fou vicepresident de la Secció Filològica-Històrica (que presidí Alcover), «era l'únic capaç de posar una mica d'ordre en el desgavell idiomàtic i fer del català escrit un instrument útil més enllà del clos literari» (ibídem: 37).

2. Nughes (1996: 54, n. 1, i 55). Tal com consta a l'edició de Nughes (1996: 80), n'hi ha una 1a edició: PALOMBA, Giovanni (1911): *Tradizioni, usi costumi di Alghero*, dins *Archivio Storico Sardo*, vol. VII, p. 211-240.

3. «Venanzio Todesco, professor venecià que havia ensenyat al liceu de l'Alguer i que el 1910 publicarà, a Milà, una *Grammatica della lingua Catalana ad uso degli Italiani*» (Bover 1994: 111, n. 10). Pere Català i Roca (1998: 207) ens en dona més detalls: «El filòleg F.de B. Moll assegura que la dedicació de Todesco al català sorgí quan obtingué el 1905 la seva primera càtedra en el gimnàs (= institut d'Ensenyament Mitjà) de l'Alguer».

4. Palomba (1906: 3-4).

vengono fatte da persone innamorate del loro paese e del dialetto materno, ma non preparate alla serietà del metodo scientifico».⁵

Una gramàtica que el mateix Palomba revela a la presentació «Al lettore» que «finito il lavoro, l'affidai all'egregio dott. Venanzio Todesco, giovane studioso di lingue neolatine, affinché vi facesse le più scrupolose correzioni».⁶

Per tal de contextualitzar l'interès d'aquestes dues cartes, que recullen l'opinió —poc detallada— del gramàtic Pompeu Fabra, ens cal referir-nos al desig de Palomba de fer conèixer aquest primer treball seu a l'entorn de la descripció de l'alguerès als principals romanistes i lingüistes de l'època, molts dels quals devia conèixer arran del I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), en què va participar com a representant de l'Alguer, al costat d'Antoni Ciuffo i del lingüista Pier Enea Guarnerio, citat a la primera carta. De fet, és rellevant la coincidència de data entre la *Grammatica* i el Congrés.

Més enllà de l'opinió de Fabra, la Carta 1 ja esmenta que Palomba en devia enviar un exemplar a Frédéric Mistral i a Pier Enea Guarnerio, dels quals n'esperava resposta. De fet, Francesco Bertino, que observa el neguit de Palomba per fer conèixer la seva *Grammatica*, afirma que «s'intende che i pareri a cui si è accennato erano stati in gran parte sollecitati dal Palomba stesso, il quale osava mirare alto, all'occorrenza».⁷

També August Bover ho confirma:

Efectivament, la gramàtica va merèixer comentaris elogiosos de lingüistes i escriptors com ara Joan Amade, Pompeu Fabra, Frederic Mistral, Amadeu Pagès, Bernhard Schädel, Emili Vallès o el propi Guarnerio, entre altres. I alguns d'aquests contactes van tenir continuïtat —en són una bona prova les cinc cartes de Guarnerio, escrites entre 1906 i 1908 [...]— i van permetre a Palomba fer consultes i rebre una sèrie de consells i suggeriments que, sens dubte, van estimular-lo a continuar treballant.⁸

I, més tard, en dona detalls epistolars l'historiador Pere Català i Roca, a un capítol del seu llibre dedicat a l'Agrupació Catalana de Sardenya «La Palmavera» que tracta el context de la *Grammatica* de Palomba, concretament en transcriu l'opinió del lingüista alemany Bernhard Schädel, el qual assenyala, sobre «el llibret de G. Palomba», que «la transcripció [...] que reproduïx los sons fonètics de l'Ascoli [...] és mitx-fonètica [...] pot fer equivocar algun lector que no estigui al corrent dels sons catalans», si bé afirma que «és una alegria veure ab quin entusiasme la llengua mare és cultivada y estudiada en tot lo possible fins en l'Alguer».⁹

Fins i tot s'escriu amb el romanista Max Leopold Wagner, que també devia conèixer la seva *Grammatica*, atès que encoratja Palomba a fer-ne la 2a edició: «Vede che anche la sua *Grammatica* sarà la benvenuta; sarà necessario però che Lei faccia venire

5. Ibidem: 4.

6. Ibidem: 5.

7. Palomba (2001: XXV, nota 23).

8. Bover (1994: 101).

9. Català i Roca (1998: 207).

immediatamente i suoi appunti lessicologici, parte certamente molto importante dell'opera sua», en una carta datada a Sàsser el 31 de juliol de 1911.¹⁰

Fabra, que lloa el treball de Palomba a la Carta 2, perquè «es una obra que consultaran amb profit tots els romanistes que desitjin familiaritzar-se amb la morfologia del dialecte alguerès modern, la qual hi es tractada amb gran claretat i perfecció», també opina que «es, al mateix temps, un llibre d'un gran preu per als amants i conreadors de la nostra llengua, puix ens dona a conèixer, en forma compendiada, les principals particularitats fonètiques i morfològiques d'una de les seves varietats dialectals més interessants».

Capítol a part mereix la referència a l'opinió del lingüista Pier Enea Guarnerio que Fabra cita a la Carta 1, perquè hi va haver un intens intercanvi epistolar entre Palomba i el professor de la Universitat de Pavia, com demostra l'epistolari transcrit per August Bover entre el 4 de novembre de 1906 i el 5 d'abril de 1908, cartes totes datades a Milà.¹¹ En aquest sentit, convé recordar que Guarnerio era l'autor d'*Il dialetto catalano d'Alghero* (1886),¹² aleshores una de les obres de referència sobre l'alguerès, al costat del treball de G. Morosi, *L'odierno dialetto catalano di Alghero in Sardegna* (1886),¹³ tots dos citats per Todesco al pròleg de la *Grammatica* de Palomba.

La carta del 4 de novembre de 1906 es fa ressò de la *Grammatica* que li ha enviat Palomba (anterior, doncs, a la Carta 1 de Fabra, de 6 de desembre de 1906):

«Egregio signor Palomba, di ritorno alla quiete della mia casa e de' miei studi, ho avuto agio di esaminare la sua *Grammatica del Dialetto Algherese odierno*, e mi affretto a significarle l'impressione che ne ebbi» (Bover 1994: 102).

Notem que Guarnerio mira de ser més objectiu i crític que no pas Fabra, que es deixa endur pel seu interès i l'entusiasme pels treballs de descripció dialectal del català («no'ns cal pas desitjar altra cosa sinó que les altres varietats dialectals siguin tant sortoses com ho ha estat l'alguerés», conclou Fabra a la Carta 2):

Quantunque ella non presuma di aggiungere alcun che di nuovo al patrimonio della scienza, come nota opportunamente il prof. Todesco nella sua prefazione, pure non svendo rifuggito dall'approfitare delle nozioni fornite della moderna glottologia, è riuscito al duplice scopo di giovare agli studiosi e di essere alla portata dei proprii concittadini e specialmente degli scolari, che vogliono conoscere la propria favella nativa e nello stesso tempo addomesticarsi con quella italiana. V'è infatti ordine nella distribuzione della materia, semplicità e chiarezza nell'espressione, sufficienza e opportunità negli esempi.¹⁴

10. Bover (1994: 107). Wagner es refereix a la *Nuova grammatica del dialetto algherese odierno comparato con la lingua madre con il lessico ed esempi in algherese-catalano-italiano* de Giovanni Palomba, publicació pòstuma d'una «2ª edizione riveduta, corretta ed ampliata», a cura d'August Bover i Joan Veny (Palomba 2000).

11. Bover (1994: 102-107)

12. Publicat a *Archivio Glottologico Italiano*, 9 (1986), p. 261-364.

13. Publicat a la *Miscellanea di Filologia e Linguistica, in memoria di Napoleone Caix e Ugo Angelo Canelo* (1886), p. 313-332.

14. Bover (1994: 102-103).

I finalment li fa una sèrie de puntualitzacions crítiques sobre qüestions de fonètica i dels símbols fonètics i diacrítics emprats, per tal com Palomba li'n demana consell contínuament en les seves cartes.

I aquí encetem un darrer punt en la contextualització de les cartes de Fabra a Palomba a l'entorn de la *Grammatica del dialetto algherese odierno* (1906). L'historiador alguerès Antoni Nughes, en relació amb la publicació de la *Grammatica* de Giovanni Palomba, ja puntualitza que «així mentre lingüistes, entre els quals el mateix Pompeu Fabra, o simples apassionats de llengua li manifesten estima i li envien les felicitacions per l'obra, l'Alguer no li reserva els mateixos entusiasmes, també per l'hostilitat del cosí Joan Pais, que exercitava un gran ascendent sobre l'ambient alguerès». ¹⁵

No oblidem que Palomba, Ciuffo i Guarnerio són els representants de l'Alguer que participen al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que tingué lloc entre el 13 i el 17 d'octubre de 1906 (per tant, gairebé dos mesos abans que la Carta 1 de Pompeu Fabra a Palomba), amb sengles comunicacions sobre l'alguerès, la qual cosa també contribuí a l'enemistat entre els cosins Palomba i Pais, com demostra la carta de Joan Pais a Rossend Serra datada el 19 d'octubre d'aquell any, en què li retreu que, contràriament al que hauria desitjat, «esperava que nos serian [sic] coneixuts personalment»; i, amb recança, confirma que «al contrari, lo Congrés és ja acabat y'l sou amich Pais se troba encare a l'Alguer, perquè, no obstant jo hagi escrit a mossèn Alcover, com vostè m'ha dit, no he tengut, però, ninguna resposta!». ¹⁶

A Pais li dolen dues coses: no haver estat convidat a participar al Congrés, on Palomba presenta la seva *Grammatica*, i constatar que el cosí se li ha avançat en la publicació de la gramàtica algueresa, projecte en el qual també estava treballant Pais, segons es desprèn dels intercanvis epistolars i articles periodístics de Pais.

És conegut que les comunicacions de la delegació algueresa i italiana, ¹⁷ a l'entorn de l'alguerès, foren:

- «Brevi aggiunte al lessico algherese» («Del Prof. Pier Enea Guarnerio, Catedràtic de l'Universitat de Pavia»), ¹⁸ el qual ja fa referències lingüístiques a la *Grammatica del dialetto algherese odierno* de Giovanni Palomba. ¹⁹

- «La Gramàtica del dialecte modern alguerès» («D'En Joan Palomba, Mestre d'Escola d'Alguer»), ²⁰ en què presenta la seva gramàtica acabada de publicar, per la qual cosa «no crech inútil dar algunas aspiegacions ademunt del método de mi seguit en compondra la mia gramàtica del dialecte alguerés modern», ²¹ on descriu la seva gramàtica en aquests termes:

15. Nughes (1996: 54).

16. Armangué (1996: 175).

17. Pier Enea Guarnerio també fa el discurs inaugural com a representant d'Itàlia (*Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, any 1906* [1908: 83]).

18. *Ibidem*: 165-167.

19. «Vedo interamente confermata la mia osservazione intorno ad *e* e *o* atoni nell'algherese dalla Grammatica del dialetto algherese odierno di Giov. Palomba [...]» (*ibidem*: 165).

20. *Ibidem*: 168-169.

21. *Ibidem*: 168.

Lu treball meu té dos fins: primer de tot jo he volgut dar forma sistemàtica al dialecte del meu país en manera que lus minyons na tenguin en ment l'asquema regular y sa cunvincin que lu dialecte d'ellus no es mancu nobra, ni mancu organicament combinat de lu que sigui l'italià que ellus deuràn usar en las llurs relacions de la vida: en segons lloch, he cercat de fissar en qualqui modu la fonètica y la morfologia del nostru dialecte de manera que ell pugui resistir als assalts de cada dia de los custarels [per *costaders* 'veïns'] dialectes sards y de l'italià literari.²²

- «Influències de l'italià y diferents dialectes sards en l'alguerès» («De N' Antoni Ciuffo, d'Alguer»),²³ extens article descriptiu (que tantes vegades he esmentat en els meus estudis sobre l'alguerès), en què cita, en nota a peu de pàgina, la gramàtica inèdita de Joan Pais, enemistat amb Palomba:

Prescindeix [per a *prescindeixo*] per ara de l'influència italiana en la sintàxis algueresa. Primer: trobantme pocs materials a la mà perquè me pugui estendre com l'assumpto requereix. Segón: per no invadir lo camp y tenir la precedència demunt del company Joan Pais que, en la sua *Gramàtica* encara inèdita, ma que sortirà ben prest,²⁴ fa demunt d'això [sobre "Cambis de desinençies"] un estudi ben especial y fundat.²⁵

Notem, per tant, que, volgudament o no, Ciuffo no cita la gramàtica acabada de publicar de Palomba, tret de la referència que en fa per justificar les seves limitacions com a lingüista i filòleg:

Lo sé, no era jo lo més indicat per tractar aquesta qüestió ["sobre les influències de l'italià y diferents dialectes sards en l'alguerès"]; los meus companys Joan Pais y Palomba, que tan bellament representà los alguerosos en la inaugural,²⁶ com a mes fondats en la llenguística [sic] haurian pogut fer millor de mi.²⁷

I conclou:

Per això jo no lis-hi parlaré com a filòlech ma a la casolana y en lo nostro alguerès com un amant de la llengua y de la tradició patria.²⁸

De fet, és molt modest, Ciuffo; excessivament, al meu entendre, tal com he descrit moltes vegades, perquè hi aplica una perspectiva diacrònica que podríem considerar eco-sociolingüística.²⁹

22. *Ibidem*.

23. *Ibidem*: 170-182.

24. Convé recordar que la *Gramàtica algueresa* de Joan Pais no es publicà pòstumament fins al 1970 (Barcelona), a cura de Pasqual Scanu, amb el títol original *Grammatica del dialetto moderno d'Alghero*.

25. *Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana, any 1906* (1908: 176).

26. «Discurs d'En Joan Palomba, representant de la ciutat catalana d'Alguer» (*Primer Congrès Internacional de la Llengua Catalana, any 1906* [1908: 90]).

27. *Ibidem*: 170.

28. *Ibidem*.

29. Bosch (2002: 43-45).

Sobre l'enemistat de Pais i Palomba, sovint amb atacs furibunds, a l'entorn de sengles gramàtiques de l'alguerès, tractada profusament per Antoni Nugues, aquest conclou que

no se pot no considerar una pretensió excessiva el fet que Joan Pais proclama i defèn insistentment la 'prioritat' de la sua gramàtica, s'atribueixi una metodologia més correcta i uns superior científicitat sense però donar, sinó a hipotètics amics, la possibilitat de una comparació directa i objectiva, al punt que Palomba, com ja havem puntualitzat, justament lamenta que no ha mai tengut la possibilitat de veure la gramàtica del cosí.³⁰

També en parlen Joan Armangué, a propòsit de l'edició pòstuma de la *Grammatica algherese. Fonologia* de De Giorgio Vitelli,³¹ Pasqual Scanu³² i Pere Català Roca.³³ De fet, el mateix De Giorgio Vitelli comença la seva *Grammatica algherese. Fonologia* arremetent contra el poc rigor i la poca preparació de Palomba i Todesco:

Prendo le mosse dal saggio di *Grammatica del dialetto algherese odierno* di Giovanni Palomba. Il primo passo in una via mai prima battuta merita incoraggiamento, e verso il coraggioso autore non si deve essere parchi di lode. Ma i primi passi sono incerti, specialmente quando si manchi di una guida sicura; e tal guida non fu davvero il prof. Venanzio Todesco che nei consigli che diede non fu sempre felice e dubito che avesse l'autorità per darne.³⁴

Concloent, a diferència del que opinava Fabra, o fins i tot Guarnerio, que «l'operetta del Palomba va annoverata in quella categoria non scientifica».³⁵

De fet, Joan Pais, titlla Palomba de «pseudocatalanista (perquè may s'és interessat de llengua catalana [...] que és (deixi que digui la veritat!) la negació de las llettras (encare que sigui mestre!) y l'ironia del catalanista», el qual, a més, «se és servit de la gramàtica mia (que jo l'havia favorida a un cert professor Venanci Todesco de Venècia, amich d'ell)».³⁶ I hi insisteix en la mateixa carta de 19 d'octubre de 1906 tramesa a Rossend Serra i Pagès, el seu mentor i consultor lingüístic i filològic:³⁷ «En quant a la gramàtica del neocatalanista tench encare de li diure que és talment ver que ell ha fet un platge [per *plagi*] bell y bo de la mia».³⁸

I el 30 d'octubre hi insisteix:

30. Nughes (1996: 62).

31. Armangué i Bosch (1994: 143-144).

32. Scanu (1970: 25-35).

33. Català i Roca (1998: 127-128).

34. Armangué i Bosch (1994: 150-153).

35. *Ibidem*.

36. Armangué (1996: 175-176).

37. Com demostren les cartes que Pais adreça a Rossend Serra entre 1906 i 1907 (veg. Armangué 1996: 175-205).

38. *Ibidem*: 177. Es refereix a la seva *Grammatica del dialetto moderno d'Alghero*, publicada pòstumament el 1970 com a *Gramàtica algheruesa*, a cura de Pasqual Scanu.

Un meu concitadí ('conciudadá'), aprofitant de la gramàtica mia, que li és estada emprestada ('prestada?') de un professor venecià (Venanci Todesco), al qual jo l'havia favorida, la cambia un poch ne la grafia, cerca de simplificarla, deixant un món de roba, y fa una *Gramàtica del dialecto moderno* nostro que, no sol és incompleta de tots los punts de vista, ma també plena de errors...!.³⁹

De tota manera, convé remarcar, com apunta el curador de la *Gramàtica algueresa* de Joan Pais, Pasqual Scanu, que «el treball de Palomba, tot i les seves limitacions, omissions i errades, no deixa de constituir un lloable intent de divulgar la coneixença del català de l'Alguer; té, doncs, algun aspecte positiu que Pais s'entesta massa a silenciar».⁴⁰

Tanmateix, és curiós constatar que Rossend Serra i Pagès, que manté aquest intens intercanvi epistolar amb Joan Pais, no va respondre les cartes de Joan Palomba, com es desprèn de les cartes trameses per aquest el 9 de setembre de 1906 («És la segona volta que jo escriv a vostè [a Rossend Serra] y encara no me volgut [sic] honrar de una seva carta»)⁴¹ i, anys més tard, el 20 d'abril de 1909 («Altres vegades me só permitit de li escriure i mai m'ha contestat. Porquè? Qual ofesa ha rebut de mi? Jo crech que massa feyna la privi»)⁴².

En definitiva, és evident, com apuntava Antoni Nughes, que l'opinió favorable i sovint entusiasta que la *Grammatica del dialetto algherese odierno* (1906) de Joan Palomba genera a l'exterior, com evidencien cartes com les de Pompeu Fabra editades en aquest article (alhora, fil conductor del relat filològic explicat en relació amb la participació de Palomba al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, també el 1906, i la presentació pública de la seva gramàtica). Fins i tot les opinions més prudentes i mesurades del romanista Pier Enea Guarnerio (amb qui, com s'ha vist, Palomba es cartejava sovint) no coincideixen gens ni mica amb les opinions dels intel·lectuals algueresos de l'època, entre els quals, i principalment, el seu cosí Joan Pais, a qui acusava d'haver comès plagi de la seva inèdita *Grammatica del dialetto moderno d'Alghero*, però també, com hem vist, altres intel·lectuals com Joan De Giorgio Vitelli.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ARMANGUÉ I HERRERO, Joan (1996): *L'epistolari alguerès de Rossend Serra*. «La Palma-vera», 1. L'Alguer: Edicions La Celere / Òmnium Cultural.

ARMANGUÉ I HERRERO, Joan / BOSCH I RODOREDÀ, Andreu (1994). «La *Fonologia* algueresa de Joan De Giorgio Vitelli», *Revista de l'Alguer*, 5. L'Alguer, p. 139-169.

39. Armangué (1996: 179).

40. Pasqual Scanu a Pais (1970: 46).

41. *Ibidem*: 173.

42. *Ibidem*: 213.

- BOSCH I RODOREDA, Andreu (2002). *El català de l'Alguer*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BOVER I FONT, August (1994): «Contribució a l'epistolari de Joan Palomba, Lletres dels lingüistes P. E. Guarnerio i M. L. Wagner», *Revista de l'Alguer*, 5. L'Alguer, p. 101-112.
- CATALÀ I ROCA, Pere (1998). *L'aventura catalanista de «La Palmavera» (L'Alguer, 1906)*. L'Alguer: Edicions Municipi de l'Alguer.
- GUANSÉ, Domènec (1964): *Pompeu Fabra*. «Biografies populars», 14. Barcelona: Editorial Alcides.
- NUGHES, Antoni (1996). *Tradizioni, usi e costumi di Alghero de Joan Palomba. Tradizioni, usos i costums de l'Alguer*. «Pàgines de literatura algueresa», II. L'Alguer: Edicions del Sol i Escola de Alguerès «Pasqual Scanu».
- PAIS, Joan (1970). *Gramàtica algueresa*. Volum 1. «Biblioteca Algueresa». A cura de Pasqual Scanu. Barcelona.
- PALOMBA, Giovanni (1906): *Grammatica del dialetto algherese odierno*. Prima edizione. Sassari: Tipografia G. Montorsi.
- PALOMBA, Giovanni (2000): *Nuova grammatica del dialetto algherese odierno*. A cura d'August Bover i Font i Joan Veny i Clar. «La Palmavera», 1. L'Alguer: Edicions La Celere / Òmnium Cultural.
- PALOMBA, Giovanni (2001): *Grammatica del dialetto algherese odierno*. A cura de Francesco Bertino. L'Alguer: Obra Cultural.
- Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, any 1906 (1908)*. Barcelona.

ANNEX

[TARGETA POSTAL 1]⁴³

[Bilbao, 3 de desembre de 1906]
Al Sr. D. Giovanni Palomba Cano
Alghero (Sardegna)
Italia

43. Duu imprès al marge superior «CARTE POSTALE», en francès, amb un segell espanyol de 10 cèntims, d'Alfons XIII, i doble mata-segells datat a «BILBAO / 3-DIC.06». La targeta postal és de 92 x 142 mm. És el recto de la Carta 1.

[CARTA 1]⁴⁴

Bilbao, Espartero 14
6 desembre 1906⁴⁵
Sr. Joan Palomba,

He rebut la vostra excel·lent⁴⁶ gramàtica⁴⁷ algueresa,⁴⁸ que he llegit am⁴⁹ viu interès. Cregueu que us regracio molt d'aver⁵⁰ pensat en mi dedicant-men⁵¹ un exemplar i d'aver-me⁵² onrat⁵³ demanant-me la meua opinió sobre'l⁵⁴ vostre treball. No tardaré a donarvos-la en la forma que desitjeu;⁵⁵ però desde ara⁵⁶ us dic que la vostra gramàtica⁵⁷ està molt bé i que tindrè una gran satisfacció en unir les meves lloances⁵⁸ a les que segurament us han de fer el Mistral i en⁵⁹ Guarnerio.⁶⁰ Rebeu, estimat amic, la meua felicitació més cordial.

Us saluda afectuosament,⁶¹
Pompeu Fabra⁶²

44. És el verso de la Targeta postal 1 (veg. la nota anterior). Les dues cartes les conserva actualment Giuseppe Salvatore, que me les feu arribar escanejades, amb agraïment. A l'edició de Nughes (1996: 54-55), s'hi fa constar que pertanyen a l'Arxiu de la família Palomba.

45. Notem que la data autògrafa és de tres dies després que la data del mata-segells.

46. Ms. «excel·lent».

47. Per *gramàtica*.

48. Es refereix a un exemplar de la *Grammatica del dialetto algherese odierno* (Sassari: Tipografia G. Montorsi, 1906), amb la indicació «Prima Edizione» a la portada. N'hi ha una edició facsimil a cura de Francesco Bertino (L'Alguer: Obra Cultural, 2001).

49. Per *amb*.

50. Per *d'haver*.

51. Per *dedicant-me'n*.

52. Per *d'haver-me*.

53. Per *honrat*.

54. Per *sobre el*.

55. Per *desitjeu*.

56. Per *des d'ara*.

57. Per *gramàtica*.

58. Per *lloances*.

59. Ms. «En», que regularitzo.

60. Pier Enea Guarnerio, professor de la Universitat di Pavia, que participà, juntament amb Joan Palomba i Antoni Ciuffo, al I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, també citat a la «Prefazione» de 17 de juliol de 1906 de Venanzio Todesco, que, a l'entorn del treball de Palomba, afirma que «scopo scientifico non c'è, nè ci poteva essere dopo i llavoro del Morosi o dopo quello più accurato e sicuro del Guarnerio» (Palomba 1906: 3).

61. Ms. «affect.».

62. Ms. «P. Fabra», signatura autògrafa.

Bilbao, Leprestero 14
6 desembre 1906.

Dr. Joan Palomba,

He rebut la vostra excellent gramàtica alguerès, que he llegit amb viu interès. Cregueu que us agrairia molt d'aver pensat en mi dedicant-me un exemplar i d'aver-me enviat demanant-me la meua opinió sobre el vostre treball. No tardaré a donar-vos la en la forma que desitjau; però desde ara us dic que la vostra gramàtica està molt bé i que tindrè una gran satisfacció en unir les meues lloances a les que segurament us han de fer el Mistral i En Guarnier. Deben, estimat amic, la meua felicitació més cordial.

Us saluda afect
P. Fabra

[CARTA 2]⁶³

[f. 1r] Bilbao, Casilla 1
18 abril 1907
Sr. Joan Palomba

Estimat amic,

Perdoneu que us hagi fet esperar tant temps la carta promesa. Ocupacions ineludibles m'han fet be⁶⁴ pot dir-se impossible complir més aviat la meva prometença.⁶⁵ Altrament:

He llegit amb gran satisfacció la vostra excellent⁶⁶ *Grammatica del dialetto algherese odierno*. Es⁶⁷ una obra que consultarán⁶⁸ amb profit tots els romanistes que desitjin⁶⁹ familiaritzar-se amb la morfologia del dialecte alguerès modern, la qual hi es⁷⁰ tractada amb gran [f. 1v] claretat⁷¹ i perfecció. Es,⁷² al mateix temps, un llibre d'un gran preu per als amants i conreadors de la nostra llengua, puix ens dona a conèixer, en forma compendiada, les principals particularitats fonètiques⁷³ i morfològiques⁷⁴ d'una de les seves varietats dialectals més interessants.⁷⁵

En el nostre desig d'arribar a posseir les gramàtiques⁷⁶ de tots els dialectes catalans, no podem sinó felicitar-nos granment de la bondat de la vostra gramàtica:⁷⁷ no'ns⁷⁸ cal pas desitjar altra cosa sinó que les altres varietats dialectals siguin tant⁷⁹ sortoses com ho ha estat l'alguerès. Rebeu la meua felicitació més cordial per la [f. 2r] vostra interessant i ben feta obra!

Us saluda afectuosament,⁸⁰
Pompeu Fabra⁸¹

63. És un bifoli de 230 x 175 mm. Veg. la nota 44.

64. Per bé.

65. Per prometença.

66. Ms. «excellent», que regularitzo.

67. Per És.

68. Per consultaran.

69. Per desitgin.

70. Per és.

71. Notem el sufix *-etat* en lloc de *-edat*.

72. Per És.

73. Per fonètiques.

74. Per morfològiques.

75. Hi faig un salt de nou paràgraf, que no consta a l'original manuscrit.

76. Per gramàtiques.

77. Per gramàtica.

78. Per *no ens*, amb elisió vocàlica.

79. Per *tan*.

80. Ms. «afiment».

81. Ms. «P. Fabra», signatura autògrafa.

13
 Bilbao, Casilla 1
 18 abril 1907

Sr. Joan Palomba

Estimat amic, Perdoneu
 que us hagi fet esperar tant temps
 la carta promesa. Ocupacions i ne-
 dices m'han fet bé pot dir-se im-
 possible complir més aviat la meua
 promesa. Attractament.

He llegit amb gran satis-
 facció la vostra excellent Gramma-
 tica del dialecte algerne odierno.
 És una obra que consultaré amb
 profit tots els romanistes que de-
 sitjin familiaritzar-se amb la mor-
 fologia del alguerès modern, la
 qual hi es tractada amb gran

clarabat i perfecció. És, al mateix temps, un llibre d'un gran preu per als amants i conecadors de la nostra llengua, puix ens dona a conèixer, en forma compendiària, les principals particularitats fonètiques i morfològiques d'una de les seves varietats dialectals més interessants. En el nostre desig d'arribar a posseir les gramàtiques de tots els dialectes catalans, no podem sinó felicitar-vos gramment de la bondat de la vostra gramàtica: no'ns cal pas deixar altra cosa sinó que les altres varietats dialectals siguin tant sortoses com ho ha estat l'algueresa. Reben la meua felicitació més cordial per la

vostre interessant i ben feta obra!

Us saluda afrent

P. Fabra